

Храпенко О.О.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
асистент кафедри організації судових та правоохоронних органів*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАВОЗАХИСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ У СФЕРІ УСИНОВЛЕННЯ ДІТЕЙ

У будь-якому демократичному цивілізованому суспільстві утримання та виховання дітей має покладатися передусім на сім'ю. Лише за таких умов можуть бути забезпечені належні умови для повноцінного формування особистості майбутнього громадянина. Право на сімейне виховання можна розглядати як природне право кожної дитини, хоча воно через різні причини не може бути стовідсотково реалізовано на практиці. Цілком природним також є прагнення дорослих громадян, які, переконавшись у неможливості мати власних дітей, усиновити (удочерити) малюків, які цього потребують.

З метою посилення уваги суспільства до проблем дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, захисту їх прав та законних інтересів, створення умов для реалізації права кожної дитини на виховання в сім'ї в Україні було проведено у 2008 році Рік підтримки національного усиновлення та інших форм сімейного виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Ураховуючи суспільну значущість усиновлення в забезпеченні права кожної дитини на виховання в сім'ї, з метою підтримки та розвитку національного усиновлення в Україні 27 листопада 2008 року було запроваджено День усиновлення, який відзначається щорічно 30 вересня.

Водночас в Україні мають місце численні порушення законодавства по усиновленню, як з боку громадян, так і органів влади закликані захищати права дітей. У протидії цим порушенням важливу роль відіграє діяльність органів прокуратури. Останнім часом в Україні спостерігається зростання кількості усиновлених дітей: у 2004 р. було усиновлено 1492 дитини, у 2008 р. – 2066 дітей, у 2010 році – 2247 дітей. Проте кількість потенційних кандидатів на усиновлення на кінець 2010 року становила 29192 осіб.

Роль прокурора в забезпеченні прав неповнолітніх у сфері усиновлення має подвійну природу: з одного боку – вона розкривається при здійсненні наглядових повноважень, а з другого – є продовженням прокурорського нагляду за додержанням і застосуванням законів у справах про усиновлення при здійсненні представництва в межах цивільного судочинства. Прокурор у цьому разі представляє як інтереси неповнолітнього, так і відстоює інтереси держави і суспільства в цілому.

Такий підхід зайвий раз вказує на тісну взаємопов'язаність наглядової та судово-представницької діяльності органів прокуратури у сфері захисту прав і свобод неповнолітніх та додатково свідчить про доцільність тісної взаємодії відповідних підрозділів Генеральної прокуратури України і прокуратур обласного рівня, та відповідно між посадовими особами прокуратур районного рівня, які відповідають за здійснення нагляду за додержанням і застосуванням законів і за представництво інтересів громадянина в суді, якщо здійснення цих функцій не закріплено за одним і тим же працівником прокуратури.

Прокурорсько-наглядіві правовідносини у згаданій сфері носять багатосторонній характер. Залежно від змісту конкретних правових ситуацій їх учасниками можуть бути: діти, їх батьки, від яких вимагається згода на усиновлення, посадові особи інтернатних та інших закладів, де утримуються діти і, звичайно, органи влади, на яких покладено певні обов'язки по забезпеченню додержання законодавства про усиновлення.

Правозахисну діяльність органів прокуратури щодо забезпечення прав і свобод неповнолітніх у сфері усиновлення умовно можна поділити на три частини: захист прав і свобод неповнолітніх, які підлягають усиновленню шляхом реалізації наглядових повноважень; захист прав і свобод неповнолітніх шляхом здійснення представницьких повноважень в процесі вирішення судом питань щодо усиновлення; захист прав і свобод неповнолітніх, які були усиновлені.

Важливою обставиною, на яку слід звернути увагу прокурору, який бере участь у справах про усиновлення, встановлення незалежних умов для усиновлення, зокрема відповідного стану здоров'я усиновлювача (громадянина України чи іноземця), який обов'язково має бути підтверджений відповідним висновком, складеним відповідно до вимог наказу Міністерства охорони здоров'я України, яким затверджено Перелік захворювань, за наявності яких особа не може бути усиновлювачем. Також наказом передбачається надання дозволу на усиновлення особам, які мають окремі психічні захворювання лише в разі стійкої ремісії строком не менше п'яти років. У випадку виявлення ознак рецидиву вказаних у Переліку хвороб (наприклад, шизофренія) під час судового вирішення справ про усиновлення (а це пов'язане з певним нервовим напруженням), прокурор має ініціювати проходження такими особами повторного медичного огляду з наданням відповідного висновку, причому незалежно від громадянства усиновлювача.

Для дачі судді позитивного висновку про можливість усиновлення прокурор має враховувати інформацію щодо того, чи є претендент законослухняною і високоморальною людиною, чи неробив він вчинків, які ставлять під сумнів його здатність гідно виконувати обов'язки усиновлювача.

Слід з'ясовувати при здійсненні нагляду, чи здійснюють відповідні органи і посадові особи за виконанням цих обов'язків. Якщо при здійсненні нагляду за дотриманням прав і свобод усиновлених, які перебувають на території України, особливих труднощів, як правило, не виникає, то при виїзді усиновлених осіб за межі нашої країни забезпечення їх прав є утрудненим. У випадку, коли неповнолітній перебуває за межами України, складно захистити його права засобами прокурорського реагування. Перш за все, у разі виїзду дитини до іншої держави досить важливо, щоб дитина – громадянин України, не втрачала правового зв'язку зі своєю батьківщиною, оскільки відповідно до Закону України «Про громадянство» «громадянство України – правовий зв'язок між фізичною особою і Україною, що знаходить свій вияв у їх взаємних правах та обов'язках» (частина 1 статті 1), а головним обов'язком держави є захист прав і свобод своїх громадян.

Тому прокурору необхідно в обов'язковому порядку звертати увагу на постановлення дітей, які усиновлені іноземними громадянами та вивезені за кордон, на консульський облік, оскільки це є важливою передумовою захисту їх прав і свобод.